

לְאֶזְרַח וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: ^ב וַיַּעֲשׂוּ כָל־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
 בֵּן עָשׂוֹ: ^ג וַיְהִי בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאתָם: ^ד פ
 שְׁבִיעִי יג א וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^ה קִדְשִׁי־לִי

תר"א (ב) קדש לי. מנחות לד: נטורות ד: יע.

העמק דבר

נאמר עדיין הדין פסול ערלה דאס נשחט לכולי
 ערלים פסול אלא לדורות, ומש"ה נאמרה אזהרה
 זו אחר עשית הפסח. ומה ראייה צרורה לדעת
 הרמב"ם הל"פ פרק ב' ה"ג דמחשבת שלא
 לאוכליו אינו אלא חולה חקן ולא ערלים, ולא
 כשיטת רש"י ותוס' דף ס"א, שהכל בכלל שלא
 לאוכליו, דא"כ למדנו כולה ערלה פוסל ממה
 דכתיב איש לפי אכלו חכסו, וא"כ היה נוהג זה
 הדין גם בפסח מצרים: (ג) ויעשו כ"ב בני
 ישראל. עיקר מצות עשייה דפרשה זו היא מצות
 מילה ושכולם מלו, וע"ז כתיב כאשר צוה ה' את
 משה ואת אהרן בן עשו, ולפי דרשת המכילתא
 ס"פ משכו פי' בן עשו משה ואהרן, קשה הא
 משה ואהרן היו נימולים מכבר, אלא הפי' כאן
 עשו שהם מלו בעצמן את ישראל, והיינו דאי
 ברבה במדבר פי"א מי מלן ר"צ חני לה בשם
 רשב"י משה מוהל ואהרן פורע כו'. ובזה מדויק
 הא דכתיב שם את משה ואהרן, וכאן כתיב ואת
 אהרן, דשם שניהם כאחד הורו לישראל כפי
 הקבלה, אבל כאן נחלקו במעשיהם זה מוהל וזה
 פורע: (גא) הוציא ה' את בני ישראל וגו'.
 לעיל [מ"א] כתיב צבאות ה', שהן המה מלאכי

נלמד מבן נכר, וזהו לשיטתו ר"פ הערל וכמה
 ראשונים, אבל דעת ר"ת ז"ל בחגיגה דף ד' והכי
 דעת השאלמות דר"א סי' י', דמתו אחיו מחמת
 מילה כשר לפסח ולתרומה וכמהול הוא לכל דבר,
 והא דתייבא במכילתא והלא כבר נאמר כל בן נכר
 לא יאכל בו אבל ישראל ערל שומע אני שיהא
 כשר ת"ל כל ערל וגו', אינו מדבר בערל שמתו
 אחיו מחמת מילה, שהוא אסור למול, אלא באינו
 מל מחמת צער הכאב, וכ"כ הגאון שאגת אריה
 סי' נ"ג, וע' מש"כ בהע"ש שם אות ג'. והנה
 בגמ' פסחים דף ס"א א' כל ערל כולה ערלה
 פוסלת את הפסח ולא מקצת ערלה, ולכאורה
 חמוה זה הדרש שהרי באכילה מיירי ולא בעשייה,
 אבל חז"ל דייקי שפיר מדלח כתיב אזהרה זו לעיל
 גבי כל בן נכר לא יאכל בו כל ערל לא יאכל בו,
 ולמאי אסמין קרא דכל ערל וגו' גבי ואז יקרב
 לעשותו, אלא כדי לדרוש לענין עשייה ג"כ, ושמים
 זו שמענו מאזהרה זו. והנה אזהרה זו היא ראוי
 להיות נכלל בפרשת החודש במצוה דעשית הפסח,
 אבל מדברי רז"ל במדרש שמות פי"ט למדנו
 שהרבה מישראל עשו הפסח קודם שמלו, וכ"ה
 במדרש לקח טוב, וא"כ נשחט על הערלים, ולא

הרחב דבר

הירושלמי ר"פ הערל, ולפי"ז נרכנו לדרשה דמ"מ הרי הוא ערל שפסול לאכילה פסח, אבל לש"ס דילן בע"ז שם
 משמע להיפך דערל ישראל כשר למ"ד המול ימול, וס"ל דלא רק בלשון ב"ה הוא, אלא הכי הוא בלשון חורה,
 וה"ה ערבי מהול הרי הוא ערל בלשון חורה אפילו לענין מילה, וא"כ א"ש לרבות ערבי מהול לפסול בפסח, שהרי
 הוא ערל. והיינו דמקשה ביצמות דע"א על הס"ד לאחוי ערבי מהול וגבעוני מהול והני מולין מינהו כו', ומסיק
 לאחוי גר שכל ולא טבל וקטן שנולד כשהוא מהול:

תְּהִי לְיִצְיָבָא וּלְגִיּוֹרָא דְאַתְגִּיר בִּינִיכּוֹן: נ וְעָבְדוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְפָקְדוּ יְיָ
 ית מִשֶׁה וַיִּת אֶהְרֹן בֶּן עֲבֵדוֹ: נא וַהֲוֶה בְּכָרֵן יוֹמָא הָרִין אֶפְיָק יְיָ ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל חִלְיָהוֹן: א וּמִלִּיל יְיָ עִם מִשֶׁה לְמִימְרָ: ב אֶקְרִישׁ קְדָמִי
 העמק דבר

בפ"ע אין קיום לאגודתה אס לא שיש לה כח
 הנהגה לעמוד נגד הנוגע צה מבחן, ונגד הריסות
 הדעות שבקרבה שמחריב כל ברכה וכל אומץ, וכך
 ישראל אי אפשר שיתקיים שמש ותעודתם בעולם
 אלא בחוק יד, ללחום עם המון עמים רבים
 החפצים להעבירם מתעודתם, או ממלחמת היצר
 ושאר ענינים המחריבים את הכלל. והנה כל אומה
 שלשה דברים המה חוק יד שלה, א', המלוכה
 ודגליו, שמהא הסכמת הכלל להשתעבד לדעת
 המלך ולמסור דעתם ונפשם להרים קרן המלוכה,
 וכן הוא המלך עליו להשגיח על כל דבר המפריע
 את שלום האומה, ב', ראשי צבא והצבא, באשר
 אין דרך המלך להופיע חמיד בכבודו ובעצמו לפני
 הצבא ללמדם מלחמה וללאת בראשם, ע"כ ההכרח
 להתמנות עליהם שרי הצבא שיהיו מוכשרים להנהיג
 הצבא לפי כח כל א' וא', וגם המה מחויבים
 להכשיר עצמם לכך ולהוסיף אומץ, ומי שאינו
 משקיע דעתו להוסיף עוז, הרי הוא מתרפה
 במלאתו וחבר הוא לאיש משחית את האומה,
 ג', כלי זיין טובים שבהם נלחמים. וכבה משטר
 רוחני של ישראל אשר אך היא תעודת ישראל
 בעולם, צין באה"ק צין בהיותם בגלות, ג' אלה
 המה חוק יד שלהם, א', קבלת מלכות שמים,
 להשתעבד לעבודתו ורצונו ית', ולמסור נפשם
 ומאודם על כבודו, ולנו להאמין אשר כן הוא ית'
 משגיח על עמו בפרטות, וכאשר אנחנו רואים
 בכמה עמים גם בחוש הראות, ומה עלינו להאמין
 שכן הוא, אפי' בשעה שנראה כי הוא ית' מסתיר
 פנים ממנו, ב', ראשי ישראל שהם מנהיגי כל
 העם שהמה תחמיו, והמה מוכשרים יותר לעמוד
 על דעת עליון מלך ה' צבאות, וללחום מלחמותיו,
 וכל ישראל מוכרחים לנהוג בהם כבוד ומורא
 ולהכניע דעתם להם כמה שנוגע לקיום האומה,
 הן אמת בהיות ישראל במדבר וה' הולך לפנייהם
 לא נכרכו כ"כ לראשי הצבא המוכשרים לכך ביותר,
 אבל בא"י ומכש"כ בגלות ההכרח להנהיג על

השרת שהכינו מקום לגלות ישראל שמהא שכינה
 שריה עמהם, וכאן כתיב שהוציא בני ישראל
 עצמם: ע"ז צבאותם. במשטר צבא, ולא
 מעורבבים, ויותר נכון לפרש מלשון הלא צבא
 לאנוש עלי ארץ [איוב ז' א'], דמשמעו כל אנוש
 נוצר לתכליתו חבו צבאו, וכן ישראל נוצרו בצורה
 מיוחדת מאוה"ע, וניתנו להיות לאור גוים
 להעמידם על ידיעת אלהי עולם, וכמו אברהם
 אבינו שנקרא אב המון גוים משום זה הענין
 כמש"כ בס' בראשית י"ז ד', ולזה התכלית לירף
 הקב"ה ממות מילה לאברהם אבינו כמש"כ שם
 מקרא ט', שיהיו מכ"מ מוצדלים מהם ומהמונים
 בחורה ומזות, וכל זמן שהיו ישראל כבושים בגולה
 וגם היו ערלים, לא הגיעו לצבאותם, ועמה כאשר
 יצאו להיות עם ה' וגם נימולו כולם הגיעו
 לצבאותם, היינו למה שנוצרו על הארץ. ומש"ה
 כתיב זה המקרא בפני עצמו, ולא ביחד עם מקרא
 מ"א ביציאת צבאות ה', וכמו שכתובים יחד במאמר
 ה' למשה לעיל ז' ד' והוצאתי את צבאותי את
 עמי צ"י, אלא משום שצא לסמוך זה הענין למצות
 מילה, וכן לפרשת קידוש בכורים דפרשה הסמוכה
 כאשר יבאר: יג (ב) קדש צ"י וגו' צ"י הוא.
 לשון קדש אינו מובן, הנני מקדש מיבעי, וצוה
 יהיו קדושים, וחז"ל דרשו על הא דכתיב צ"י ראה
 [ט"ו י"ט] כל הזכור וגו' תקדיש לה', שמצוה
 להקדיש בפה, וזה שייך לזכורי בהמה שיתקדשו
 מפי הבעלים, אבל כאן קשה זה הלשון קדש לי
 מה יעשה משה בפיו להקדיש בכורי ישראל מוסף
 על דבר ה', וכן פלא כל אריכות דברי משה בשם
 ה' עד שהגיע לענין בכורה, עוד יש להבין הג'
 פעמים בחוק יד בשתי פרשיות אלו. והענין אחר
 שהודיע הכתוב שבני ישראל יצאו על צבאותם,
 היינו לא כמו שמוציא המון עבדים לחרות, שכל
 אחד הוא איש בפ"ע ואין בהם הצטרפות לאגודה
 אחת להיות נראים עם בפ"ע, אלא הוציא את
 ישראל להיות לצבא לתכלית אחת. והנה כל אומה

כָּל-בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל-רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם
 וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: ^ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם זְכוֹר
 אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת
 עַבְדִּים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא
 יֵאָכֵל חֶמֶץ: ^ד הַיּוֹם אֲתֶם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
^ה וְהָיָה כִּי-יָבִיאתְךָ יְהוָה אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי

תו"א פטר כל רחם בבני ישראל. נכרות מו. מו. (ג) ויאמר משה. שנת פו: ולא יאכל. פסחים כא: כג. כח: כט.
 15: (ד) היום אתם. שם כח: 15:

רש"י

יג (ב) פטר כל רחם. שפתא את הרחם תחילה כמו (משלי י"ז) פטר מים ראשית מדון. וכן
 (תהלים כ"ג) יפטירו נשפה יפתחו שפתים: ^א הווא. לעצמי קניתיים ע"י שהייתי בכורי מצרים:
 (ג) זכור את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום: (ד) בחודש האביב. וכי לא
 היו יודעין באיזה חדש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא
 כשר לזאת לא חמה ולא זנה ולא גשמים. וכן הוא אומר (תהלים ק"ח) מוציא אסירים בכושרות
 חדש שהוא כשר לזאת: (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. (תנחומא) ואע"פ שלא מנה אלא חמשה

העמק דבר

למה שהוא ומעמידו על עגס קדושתו, כך האדם
 אע"ג שהוא מוכשר לקדושה מרחם, מכ"מ עליו
 להחכש לזה בלמוד מלחמתן של ישראל היינו
 התורה, וכמו כל שר הנצח מלבד כל הכשריו בדעת
 ובהשלמה מה שאינו נדרש לכל איש חיל, מכ"מ
 מוכרח הוא להיות מצוין גם בכלי מלחמה של כל
 איש חיל ג"כ, כך כל ראש צישראל מלבד שגדרש
 לו להיות עולה בדעת ובשאר כשרונות להליכות
 עולם, והנהגת הצבור בסבלנות וכדומה מדות
 טובות, מה שאין שארי ת"ם נושאי החרב של תורה
 נזכרים לזה, עוד המה מוכרחים להיות מצוינים
 גם בחרבה של תורה ג"כ, ואמר הקב"ה ^א הווא.
 למה בחר בהם ביחוד, משום שקנאם בעת שהיו
 מסוכנים בליל שמורים ע"פ דרך הטבע כמש"כ
 לעיל י"ג כ"ט, והוא ית' פדאס מן המות, ע"כ
 עליהם להיות פרושים מעניי העולם ולהשקיע
 לעבודת ה' ועבודת ישראל בהנהגה, ומשום זה
 עשה הקב"ה והקדישם מרחם שיהיו מוכשרים

עצמן ראשים מוכשרים לכן, וגם שרוצים להשקיע
 דעתם תמיד לעבודה קשה זו, ואם המוכשרים לכן
 והמה ראשי ישראל אינם משקעים דעתם לעבודת
 ה' והנהגת ישראל לזה הרי הם משחיתים את הכלל,
 ובמדרש רות א' עה"פ אלופנו מסובלים וגו' בזמן
 שאין גדולי ישראל מודקקים לזרמי הכלל, הקב"ה
 בא במשפט עם וקני עמו, ג', כלי זין והיא התורה
 שנקראת חרבם של ישראל כמש"כ כ"פ, ועוד יבואר
 לפיניו, הן המה שלשה חוקי יד של ישראל. ואמר
 ה' למשה קדש ^א ב' בכור. היינו שהוא יכשיר
 את הבכורים ע"פ המאמר הבא אחריו שגם הוא
 דבר ה' ממש, ומשה האריך אחרי כן בציאור
 המאמר ועל שפתיו הוסיף לקח לזכר עד שהשכילו
 מה שעליהם להשקיע דעתם לה' ולעמו, ואמר ה'
 באדם ובבהמה. להשוות אדם ובכור בהמה כל
 א' בערכו, וכמו בכור בהמה שהוא קדוש מרחם
 לקרבן, מכ"מ מזה להקדישו צפה, ואפילו לרבי
 ישמעאל דס"ל א"י, היינו משום שהסבין מושכחו

כל בוכרא
 משה לעמ
 בתקוף יד
 בירחא ד

לך, זהו דבר
 שפמיו להסב
 ההכרת והסו
 אזה כן לכנה
 בעיני ישראל
 והלא הקב"ה
 והרשב"ט
 הקב"ה כ
 שפירשתי
 שנת
 לכו

אונקלוס

קמא

כָּל בּוֹכְרָא פְּתַח כָּל וְלָרָא בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַנְשָׁא וּבְבָעִירָא דִּילֵי הוּא: ג וְאַמְר
מִשָּׁה לְעָמָא הוּוּ דְכִירִין ית יוֹמָא הָרִין דִּי נְפָקְתוּן מִמְצָרִים מִבֵּית עֲבָדוּתָא אַרִי
בְּתַקוּף יָד אַפִּיק יִי יתְכוּן מִכָּא וְלֹא יתְאָכִיל חֲמִיעַ: ד יוֹמָא הָרִין אַתוּן נְפָקִין
בְּיַרְחָא דְאַכִּיבָא: ה וְיֵהִי אַרִי יַעֲלִינְדָּ יִי לְאַרְעַ פְּנַעֲנָי וְחַתָּאי וְאַמְרָאי וְחַוָּאי
הַעֲמַק דְּבַר

הנפש, להיפך מלשון ענד ענדים כמש"כ בס'
בראשית צפ' נח, וכ"ו בחינה שרזוני להיות מלך
עליכם ואין כבודי שמהיו ענדים לכו"ד, ואותו היום
הרגישו כולם בעצמם גדולת הנפש, ועלינו לזכור
זה היום: בי בחוזק יד וגו'. רזון הקב"ה
להראותנו מה ציוס הזה, היא החזקת יד שלא יכלה
מעודת האומה בכללה: וְאֵא יאַבֵּר חַמִּין. כדי
להשריש הזכירה בלב ע"י אחיה פעולה המראה
ומוכיר זה הענין ציחי שלא יאכל חמץ, דמנה אין
בה ימרון ע"י תחבולות ידי האדם להעלות העיסה
יותר מהקמח והמים שנבראים ממנו ית', משא"כ
חמץ שולט גם תחבולות האדם להעלות העיסה
ע"י שאור, מש"ה הוא אות שקיוס ישראל הוא רק
ברוח ה', ואפילו בעת שהיינו בארץ ישראל ומנהיגים
מלוכה ומלחמת תנופה כדרך תחבולות האדם, כל
התחבולות לא היו אלא כדי שיהא נראה כמעשה
טבע, לפי שאין הדור ראוי לנס נגלה, אבל העיקר
היה תלוי אס ה' היה יוצא בנבואותינו בהשגחה
פרטית, וכש"כ בעת שישראל מפחרים בעמם ידוע
אשר אך השגחת ה' ורוח היהודית שבהם מאחדם
ומקיימם בעולם: (ד) היום אתם יוצאים
בחדש האביב. אין אסם צריכים כעת להרבות
הפעולות כדי להשריש אמונה זו, שהרי הגאולה
עצמה מה שנעשה לעיניכם מועלת הרבה, ומש"ה
נקרא חודש האביב, שכמו שמי שרוצה להשריש
בארץ אז איזה זרע אינו צריך לרוב השדלות, שטבע
היצירה נותן בשעה זו להצליח כל זרע שמימיים
בארץ להיות צומח וגדל בטוב, וא"ל הכשרים לזה,
משא"כ מי שרוצה להשריש צירח אחר ההכרח
לעשות פעולות הרבה שיהא צומח וגדל, כך ציוס
הזה די בהכנה מועטת כזה. ורז"ל דרשו שלא
הזוהרו אז מאכילת חמץ אלא באותו יום, והיינו
משום שנאותו עת היה די צוה, שהרי עינם ראו
פלאים למדי שיחזוק זה השורש בלב, אבל,
(ה) והיה בי יביאך וגו' זבת חלב ודבש.

לכן, זהו דבר ה'. ואח"כ הוסיף משה בדבר ה' על
שפתיו להסביר גם להבכורים גם לכל ישראל כמה
ההכרח והתועלת הנמשך מזה, ולא יאמרו שהקב"ה
זוה כן לכבודו בשביל שקנאן בעת שהצילם, ויהיה
בעיני ישראל לפלא מדוע מנקה הקב"ה גמול ח"ו,
והלא הקב"ה קונה הכל, על כן בא משה בדבר ה'
והרחיב בדבור שהוא משום חזק יד שלהם זוה
הקב"ה כן, זהו ענין שמי פרשיות אלו בכלל. ונמצא
שפרשיות אלו הן עיקרי הדת כמו שמע והיה אס
שמוע, אלא דשמע והיה אס שמוע הן עיקרי הדת
לכל א' מישראל בפרט, וקדש והיה כי יציאך אס
עיקרים לכלל האומה הישראלית שידעו כמה היא
קיומם בעולם בכל עת. ומעמה נבוא לכל פסוק
להמשיך את המקראות עד שיגיע למטרה של
קדושת בכורים, ואע"ג שחז"ל פירשו כמה מקראות
לענין צפ"ע, כך היא דרכה של חורה, וכמש"כ בס'
דברים י"ח י"ח על ס' יחזקאל, ומכ"מ אין המקרא
יוצא מידי פשוטו להמשיך הענין: (ג) זכור את
היום הזה אשר יצאתם ממצרים. היינו
יציאה מקומית, שנאותו יום ממש שנאו לסכות ראו
עין בעין הופעת כבוד ה' עליהם שרזונו להשגיח
עליהם, וכמו שאמר המשורר בלאת ישראל ממזרים
צית יעקב מעם לועז היטה יהודה לקדשו ישראל
ממשלותיו, פי' בהיות ישראל במזרים לא היה אפשר
להופיע ברוה"ק על גדולי ישראל משום שלא היה
המקום ראוי לכן, וגם משום שבית יעקב היו
מעורבצים בעם לועז, ואין הדור זכאי לכן, אבל
בלאת ישראל ממזרים וגם צית יעקב מעם לועז
תיקף היטה יהודה לקדשו השיגו ריה"ק, ישראל
ממשלותיו הבינו שהמה מעמידים ממשלת הקב"ה
בעולם, וע"י בציאור הגדה ע"ז הפסוק צית ביאור,
וע"ע ס' במדבר ט"ו ג', וזוה ה' כאן שזכור זה
היום המעלה לעולם: מבית עבדים. צית הוא
משפחה, כמש"כ לעיל י"ב כ"ג, והפי' יציאה
רוחנית מלהיות ראוי ומסוגל לעבדות והוא גדולת